

Ugovor o prodaji

Obaveze prodavca

- **I - UOPŠTE O OBAVEZAMA PRODAVCA**
- **1. Vrste obaveza**
- Obaveze prodavca su dužnosti izvršavanja određenih radnji koje za njega proističu iz ugovora o prodaji. Vezanost pojedinih obaveza za ekonomsku suštinu posla prodaje, njihova zastupljenost u dispozitivnom zakonodavstvu i značaj u praksi su mjerila prema kojima se dužnosti prodavca mogu podijeliti na osnovne i sporedne.
- U osnovne dužnosti ubrajaju se isporuka, garancija za materijalne nedostatke, garancija za pravne nedostatke i ispostavljanje fakture. Ove obaveze biće predmet posebnog izlaganja.
- Sporedne obaveze su vezane za izvršavanje glavnih obaveza i za režim odgovornosti prodavca. Postoje različite klasifikacije ove grupe obaveza, a potrebno je posebno istaći dvije: čuvanje stvari i obavještanje.

- Obaveza čuvanja stvari je zajednička dužnost saugovaratelja (član 520 - 522 ZOO). Ona leži na prodavcu onda kada je zbog kupčeve docnje sa prijemom isporuke rizik prešao na kupca, a državina (posjed) stvari ostala kod prodavca (član 520, st. 1 ZOO). Dužnost obavještavanja kupca o svim momentima relevantnim za zaključenje i izvršavanje ugovora kod nas predstavlja konkretizaciju načela poštenja i savjesnosti. Zbog toga se može smatrati da ona ima karakter opšte obaveze prodavca, iako je relevantne zakonske odredbe o prodaji regulišu samo sporadično. Pravni režim ove dvije vrste obaveza biće izložen u sklopu razmatranja odgovornosti stranaka za neispunjenje ili neuredno ispunjenje ugovora.
- Ostale sporedne obaveze mogu biti fundirane u dispozitivnim propisima na ugovoru. Ispitaćemo ih na mjestima na kojima se to može učiniti povezano sa drugim srodnim predmetima izlaganja.

- **2. Karakter obaveza prodavca**
- Ugovor o prodaji je sinalagmatičan. Zbog toga su obaveze prodavca istovremeno i prava kupca. Ukorijenjenost prodaje u osnovni prometni odnos i bogatstvo veza kroz koje se zadovoljavaju različite potrebe stranaka, čine od obaveza prodavca izuzetno složene pojave. Svaka od njih se sastoji od većeg broja relativno samostalnih radnji za koje važe posebna pravila i za čije izvršenje moraju biti ispunjene predviđene pretpostavke. Načini izvršavanja obaveza tipizirani su kroz njihove modalitete. Oni označavaju vrste radnji koje treba preduzeti i način na koji to valja učiniti da bi se konkretna dužnost smatrala uredno ispunjenom.

- Obaveze prodavca tijesno su povezane sa elementima ugovora. Osnovne dužnosti neposredno proističu iz bitnih sastojaka prodaje. Pored toga, dužnosti su povezane i sa odgovornošću prodavca za neizvršenje ili neuredno izvršenje ugovora. Uprkos ovome, između elemenata, obaveza i odgovornosti postoje bitne pojmovne i funkcionalne razlike. Zbog toga njihovo pravno regulisanje treba uvijek precizno razgraničiti.

- **II – ISPORUKA**
- **1. Pojam isporuke**
- “Isporuka” robe, “predaja stvari” (čl. 467. ZOO) ili njeno uručenje kupcu odnosno kupčevom zastupniku, stavljanje robe na raspolaganje kupcu, osnovna je obaveza prodavca. Ona je neraskidivo vezana sa prenosom rizika i prelaskom svojine, te zato predstavlja karakterističnu dužnost u ugovoru o prodaji. Razumljivo je, stoga, da je isporuka postala “centralna os cijelog sistema prava prodaje”.
- Pod “isporukom” podrazumijevamo sistem faktičkih i pravnih radnji koje prodavac mora da izvrši prema svim relevantnim izvorima da bi kupac mogao steći posjed stvari i svojine na njoj. Složenost ove kategorije zahtijeva posebnu razradu njenih elemenata.

- Isporuka se mora sastojati barem iz jedne faktičke i jedne pravne radnje. Faktičkim radnjama smatramo fizička i materijalna činjenja ili nečinjenja čiji je cilj omogućavanje kupcu da stekne posjed na stvari koja je predmet prodaje. Radnja uručenja stvari je najčešća i najtipičnija među njima. Ona čini kičmu isporuke, ali se cijela obaveza ne može na nju reducirati. To posebno nije moguće kod trgovačkih prodaja sa otpremom stvari ili sa prodajom u mjestu opredjeljenja, kada na prodavca pada i obaveza organizovanja ili omogućavanja prevoza. Nečinjenje ili propuštanje može, ali samo izuzetno da predstavlja radnju isporuke. To će biti slučaj kada se stvar, po nekom osnovu, već nalazi kod kupca (na primjer po osnovu posla lizinga). Ovakva predaja naziva se i fiktivnom. Pravne radnje su izjave volje. One prate faktičke radnje, i mogu se učiniti izričito ili prećutno. Njihov značaj je u tome što jednu materijalnu radnju koja može imati različita pravnaznačenja kvalifikuju upravo kao radnju isporuke. Zahvaljujući tome što isporuka uvijek predstavlja i akt volje, ona može biti određena i kao pomoćni pravni posao.

- Koje će materijalne i pravne radnje ulaziti u sistem isporuke zavisi od istih faktora od kojih zavisi i cijeli sistem obaveza prodavca. Bitno je zapaziti da se pored izvora prava ovdje uključuju običaji i okolnosti konkretnog posla. To od isporuke čini i faktičko pitanje.
- Prema članu 467, st. 2 ZOO primarni je cilj isporuke uručenje stvari kupcu, a to znači prenos posjeda stvari na njega. Uzansa 70 je o ovom pitanju sadržavala rješenje koje je više odgovaralo poslovnoj prodaji. Prema njoj, prodavac je morao da uradi ono što je potrebno “da bi kupac mogao primiti isporuku”. Dakle, cilj isporuke nije bio aktualni prenos posjeda, nego stvaranje mogućnosti kupcu da posjed stekne. Upravo “takav pojam isporuke dopušta da se pitanje prelaska rizika za robu reguliše nezavisno od pitanja prelaska svojine sa prodavca na kupca”. Pošto ono ne isključuje i mogućnost sticanja najjačeg stvarnog - svojinskog prava, razmatrano rješenje smo uvrstili u definiciju isporuke.

- **2. Predmet isporuke**
- “Predmet isporuke” je širi pojam od “predmeta ugovora”. Predmet isporuke obuhvata predmet prodaje, ali i druge stvari koje određuju isporuku i na kojima se vrše radnje isporuke. To su, prema članu 468. ZOO pripaci i koristi od stvari (plodovi i zakupnina npr.).
- Član 468. ZOO zahtijeva da stvar bude predana u “ispravnom stanju”. Ova formulacija podrazumijeva isporuku stvari koja je ugovorena, a ne neke druge stvari (aliud) (član 307, st. 2. ZOO). I drugo, ZOO zahtijeva da stvar bude bez materijalnih nedostataka.

- **3. Mjesto isporuke**
- **3.1. Pojam mjesta isporuke**
- Mjesto isporuke je geografska lokacija ili lokalitet u kome sve, ili barem najvažnije, radnje isporuke moraju da budu završene. Određivanje lokacije jeste utvrđivanje mjesta isporuke u širem, a lokaliteta u užem smislu. Za mjesto isporuke se vezuju: razgraničenja dužnosti stranaka, prelazak troškova, prelazak rizika, prelazak svojinskih prava i neka dispozitivna pravila o načinu izvršenja ugovora. Otuda je njegov značaj veliki.
- Mjesto isporuke može da posluži i kao kriterij za određivanje tipa ugovora o prodaji. Prema njemu prodaje mogu biti: 1 - prodaje u mjestu (nedistancione) - kod njih prodavac i kupac, po pravilu, imaju sjedišta u istom mjestu; 2 - prodaje sa otpremom (distancione) - najčešće onda kada su sjedišta stranaka u raznim mjestima i 3 - prodaje u mjestu opredjeljenja (distancione), kod kojih se mjesto isporuke nalazi u mjestu opredjeljenja i koje takođe pretpostavljaju postojanje različitih sjedišta stranaka.

- Mjesto isporuke i u širem i u užem smislu se određuje prvenstveno ugovorom. Sporazum stranaka o tome može biti izričit ili prećutan. Izričito određivanje se u privrednoj prodaji najčešće vrši transportnim klauzulama. Ako u ugovoru nije ništa rečeno, primijenit će se dispozitivna pravila. Pošto između člana 471. ZOO i uzansi 71 - 74 ne postoji protivrječnost, izložit ćemo ih kao jedinstven sistem pravila. Taj sistem nije suprotan opštim rješenjima o mjestu ispunjenja nenovčanih obaveza iz člana 319. ZOO.

- **3.2. Mjesto isporuke u širem smislu**
- Određivanje mjesta isporuke u širem smislu, prema dispozitivnim normama, zavisi od vrste stvari koja je predmet ugovora. Pored toga, ono može zavisiti i od posebnih okolnosti konkretnog posla.
- “Ako je prodavac zaključio ugovor u vršenju svoje redovne privredne djelatnosti”, a radi se o robi određenoj po rodu, mjesto isporuke je sjedište prodavca. U kojem trenutku - nije precizirano. Uporedno pravo poznaje različita rješenja. Smatramo da kod nas princip pravne sigurnosti zahtijeva da se mjesto isporuke određuje prema sjedištu prodavca u vrijeme zaključenja ugovora. U slučaju da prodavac u trenutku zaključenja ugovora ima više poslovnih jedinica, mjestom isporuke smatraće se ono iz koga je poslana ponuda ili u kome je prodavac dao prihvata, zavisno od okolnosti konkretnog ugovora (uz. 71, st. 2). Bude li utanačeno da će se generičke stvari uzeti sa određenog stovarišta ili količine, mjesto isporuke biće ono u kome se u trenutku zaključenja ugovora nalazilo stovarište, odnosno roba (član 471, st. 2 ZOO; uz. 72, st. 2).

- Za individualizirane i buduće stvari postoji alternativno rješenje. Ako u vrijeme zaključenja ugovora stranke znaju gdje se stvar nalazi, odnosno gdje će biti proizvedena, ta lokacija je i mjesto isporuke (član 472, st. 2 ZOO; uzansa 72. st. 1). Ne znaju li stranke gdje se stvar nalazi, odnosno gdje će se proizvesti, važe opšta pravila.
- Kada na osnovu teksta ugovora postoji sumnja o tome da li su stranke željele da mjesto isporuke bude mjesto otpreme ili opredjeljenja, uzanse se izjašnjavaju za mjesto otpreme (uz. 74. st. 1). Mjesto opredjeljenja se određuje po podacima ugovora o prevozu, ukoliko nešto drugo iz ugovora izričito ne proizlazi (uz. 74. st. 3).

- **3.3. Mjesto isporuke u užem smislu**
- Kod nedistancione prodaje, mjesto isporuke u užem smislu je skladište prodavca. Ako prodavac ima više skladišta u istom mjestu, on određuje sa kojega od njih će isporuka biti izvršena (uz. 71. st. 4).
- Rješenja su složenija kod distancione prodaje. Ako je transportni terminal (željeznička stanica, luka itd.) udaljen od skladišta prodavca manje od deset kilometara, mjesto isporuke u užem smislu je transportni terminal. U suprotnom, mjesto isporuke je skladište prodavca (uz. 71. st. 5). Prodavac koji ima više skladišta u mjestu isporuke u širem smislu, sam određuje sa koga će se izvršiti isporuka. Mjesto isporuke u užem smislu značajno utiče i na pravila o načinu isporuke Zakona o obligacionim odnosima o ispunjenju nenovčanih obaveza (član 296. i 298. naročito).

- **4. Način isporuke**
- **4.1. Pojam i vrste**
- “Način isporuke” je pojam koji obuhvata sve vrste radnji (izdvajanje, pregled, pakovanje, utovar i slično) i modalitete obavljanja tih radnji (izdvajanje u skladištu uz odabir loših komada npr.) koje prodavac treba da izvrši da bi predmet isporuke stavio na raspolaganje kupcu i tako izvršio svoju osnovnu obavezu. Način isporuke je izuzetno složena kategorija. On je uređen ugovorom, veoma ograničeno dispozitivnim propisima, Opštim uzansama, poslovnim običajima, prirodom robe i okolnostima posla. Pored toga, kao supsidijarna pravila primjenjuju se i norme

- Prema načinu na koji se predmet stavlja kupcu na raspolaganje, način isporuke, a time i sama isporuka, može biti: simboličan, dokumentaran i realan (stvaran). Pod simboličnom isporukom podrazumijeva se predaja manjeg dijela predmeta isporuke ili neke druge stvari koja predstavlja ukupno ugovorenu cjelinu i koja je podobna da manifestuje stavljanje posjeda na raspolaganje kupcu, odnosno prenos posjeda sa prodavca na kupca. Kao primjeri mogu da posluže predaja ključeva automobila ili ključeva skladišta u kome se nalazi predmet ugovora. Dokumentarna isporuka je ona koja se vrši predajom papira koji kupcu omogućavaju efektivno raspolaganje prodanim stvarima. Dokumentarna isporuka se može izvršiti prodajom bilo kojih robnih hartija. One ne moraju da imaju svojstvo papira od vrijednosti, posebno, ne stvarnopravnih. Tako će se isporukom smatrati i prenos skladišnog lista, koji je legitimacioni papir i skladišnice, koja daje pravo svojine na robu. I transportni dokumenti mogu biti iskorišteni za dokumentarnu isporuku. Napokon, isporuka se može izvršiti i uručanjem samih stvari koje su predmet ugovora. Sa uručanjem se izjednačava stavljanje stvari na raspolaganje kupcu. Takvu isporuku nazivamo realnom.

- Po vremenu predaje cijele ugovorene količine način isporuke može biti kontinuelan i sukcesivan. U prvom slučaju postoji jednokratna isporuka. Ona se sastoji u stavljanju kupcu na raspolaganje cijele ugovorene količine odjednom ili unutar izvjesnog perioda, ali kontinuelno, tj. bez većih prekida. Sukcesivnom ili obročnom isporukom nazivamo onu isporuku kod koje se ugovorena količina stavlja na raspolaganje kupcu u manjim, relativno samostalnim dijelovima između čijeg uručenja postoji vremenski diskontinuitet.

- **4.2. Realna jednokratna isporuka**

- Način stavljanja kupcu na raspolaganje stvari koja reprezentuje cijelu količinu zavisi od okolnosti konkretnog slučaja i od prirode robe. Zato za simboličku isporuku ne postoje posebna dispozitivna pravila. Dokumentarna isporuka vrši se uručenjem robnih hartija ili prevoznih papira na način koji je za svaki od njih posebno predviđen. U takvim uslovima poseban supsidijarni pravni režim razvio se samo za realnu isporuku. On važi i za cijelu količinu i za obrok. Pravila se razlikuju za nedistancionu i za distancionu prodaju.
- Kod nedistancione prodaje postoje tri načina isporuke na skladištu prodavca. Prvi se sastoji u zajedničkom izboru i izdvajanju generičke robe radi njene otpreme. Akteri odbira robe su prodavac i kupac (uz. 76, st. 1. i uz. 77). Drugi način se realizuje ako uredno pozvani kupac ne dođe radi odabira i izdvajanja robe. Tada prodavac ove radnje može učiniti sam. I treće, ako uredno pozvani kupac nije došao, a prodavac ne može bez njega da odabere i izdvoji robu, isporuka se sastoji u izvršavanju onih radnji koje prodavac može da obavi sam. Ovo rješenje uzanase 72, st. 2. je značajno zbog toga što u trenutku izvršenja posljednje radnje prodavca, rizik prelazi na kupca i onda kada stvar nije izdvojena iz mase, odnosno ako nije individualizirana.

- Kod distancione prodaje način isporuke zavisi od toga da li je mjesto isporuke transportni terminal ili skladište prodavca. U prvom slučaju, pravila koja važe za predaju robe na prevoz ujedno su i pravila o načinu isporuke. Na primjer, kod komadnih pošiljki koje se prevoze željeznicom način isporuke će se sastojati u predaji pošiljke sa popunjenim tovarnim listom u željezničkom magazinu. Situacija je složenija kada se isporuka vrši na skladištu prodavca. Tada se isporuka sastoji u utovaru robe na vozilo. Tek od tog trenutka rizik i troškovi prelaze na kupca (član 474. ZOO; uz. 76, st. 3). Ako vozar ili špediter zahtijevaju nešto drugo, na primjer slaganje robe na utovarnoj rampi skladišta, isporuka će biti izvršena traženim radnjama (uz. 76, st. 1). Bude li ugovorom o distancionalnoj prodaji predviđena isporuka u mjestu opredjeljenja, način isporuke biće identičan načinu uručenja robe primaocu. Da bi roba došla do mjesta opredjeljenja prodavac mora “na uobičajeni način i pod uobičajenim uslovima” sklopiti sve ugovore potrebne za izvršavanje prevoza “do određenog mjesta” (član 473. ZOO).

- **5. Vrijeme isporuke**
- **5.1. Pojam**
- Vrijeme isporuke je trenutak ili period u kome sve radnje koje predstavljaju isporuku treba da budu završene. Vrijeme isporuke određuje se ugovorom i/ili dispozitivnim propisima. U praksi preovlađuju situacije u kojima se stranke sporazumijevaju o vremenu isporuke, a tačno utvrđivanje značenja njihovog sporazuma vrši se prema dispozitivnim propisima. Kod nas dolaze u obzir Zakon o obligacionim odnosima (član 315. - 317. i 469. naročito) i Opšte uzanse. Interesantno je da posljednji akt ima dvostruku funkciju. On postavlja i opšta pravila o civilnom računanju rokova (uz. 86.) i posebna rješenja, koja predstavljaju komercijalnu interpretaciju pojedinih izraza (uz. 82, na primjer).

- Rok isporuke je u načelu nebitan element ugovora. No, iz sporazuma stranaka ili iz okolnosti posla može proizaći kvalifikacija roka kao bitnog elementa posla. Ova činjenica značajno utiče na niz drugih rješenja, onih o odgovornosti posebno, pa se ugovori sa rokom isporuke kao bitnim elementom smatraju posebnom vrstom posla - fiksnom prodajom.

- **5.2. Vrijeme jednokratne isporuke**
- Prvi izvor prava za određivanje vremena jednokratne isporuke je ugovor. U njemu je to moguće učiniti na tri načina: označavanjem datuma, određivanjem perioda i upotrebom tehničkih termina. Tehnički termini se odnose na utvrđivanje perioda isporuke.

- Pod datumom se podrazumijeva bilo koji mogući kalendarski datum. U slučaju ugovaranja nemogućeg datuma, tumačenjem će se utvrditi prava volja stranaka. Na određeni datum prodavac je dužan da izvrši isporuku do kraja radnog vremena. Drukčije može biti izričito ugovoreno ili određeno na osnovu mjesnih običaja.
- Period je protek vremena u kome sve radnje isporuke moraju biti završene. Određuje se: danima, sedmicama, mjesecima, dijelovima godine, te godinama. Za svaki od njih postoji poseban način računanja (član 77. ZOO). Ako su oznake vremena upotrijebljene kombinovano, računanje počinje od veće vremenske kategorije. Tri se pravna pitanja postavljaju pri ovakvom načinu određivanja vremena isporuke: od kada teče rok, kada se rok završava i ko ima pravo da odredi stvarno vrijeme isporuke kada je ono utvrđeno periodom?

- Osnovno je pravilo da rok počinje teći od dana zaključenja ugovora. No, ako je izvršenje isporuke vezano za neku radnju prodavca: prethodnu isplatu cijene, otvaranje akreditiva ili slanje ambalaže, tada rok isporuke počinje teći prvog radnog dana po izvršenju radnje kupca (uzanse 92, 93. i 94.). Bude li u ugovor unesena klauzula “po otvaranju plovidbe”, “po prestanku leta” ili slična, rok isporuke počinje da teče od dana službenog obavještenja da je plovni put otvoren, bez obzira na to da li je objava tačna ili ne (uz. 85.).

- Ako je rok isporuke određen datumom, koji u mjestu isporuke pada u nedjelju ili državni praznik, isporuka se ima izvršiti prvi naredni radni dan (uz. 90, st. 1.). Ovo pravilo ne vrijedi za rok određen periodom. Umjesto produženja vremena isporuke za jedan dan, ono se skraćuje. Prodavac mora sve radnje isporuke da završi “najdalje na dan koji neposredno prethodi nedjelji ili prazniku” (uz. 90.). Zbog ovog rješenja smo i samo vrijeme isporuke definisali kao period do koga sve radnje isporuke moraju da budu završene. Kod distancione prodaje sa isporukom u mjestu opredjeljenja, vrijeme isporuke može biti produženo za vrijeme u kome traju saobraćajne smetnje koje prodavac nije sam prouzrokovao. O nastupanju i prestanku zapreka prevoza prodavac mora bez odlaganja obavijestiti kupca (uz. 91.).

- Kada je vrijeme isporuke utvrđeno u rasponu, a nije ugovorom određeno ko ima pravo da ga konkretizuje, pravilo je da “to pravo pripada prodavcu, osim kad iz okolnosti slučaja proizlazi da je određivanje datuma predaje ostavljeno kupcu” (član 469. ZOO). Ne odredi li ovlaštena strana datum isporuke, smatraće se da je to posljednji dan roka. Kod većih količina robe, koje ne mogu biti isporučene u jednom danu, ovlaštena strana mora datum da odredi tako da se isporuka u cjelini može izvršiti do kraja predviđenih rokova (uz. 88, st. 2. i 3.). Kraj roka treba shvatiti onako kako je to utvrđeno pri izlaganju rokova isporuke određenih periodom.
- Stranka koja ima pravo da odredi vrijeme isporuke, mora da izabere radni dan (uz. 87.) i da o tome obavijesti drugu stranu. Obavještenje mora da sadrži označenje posla i preciziranje vremena isporuke. Interesantno je da se ovo obavještenje smatra izvršenim kada bude primljeno, a ne u trenutku otposljanja. Time su uzanse prihvatile za ovaj slučaj teoriju prijema (uz. 89.).

- Prvi tehnički termin koji uzanse preciziraju je “odmah” ili “prompt”. On označava isporuku u roku od osam dana od dana zaključenja ugovora (uz. 81.). Ovo rješenje je bilo predviđeno i kao osnovno dispozitivno pravilo uzansi: “ako rok isporuke nije određen ugovorom, smatra se da je ugovorena promptna isporuka” (uz. 80.). Druga grupa tehničkih termina odnosi se na izvršenje isporuke u toku kalendarskog mjeseca: početkom, u prvoj polovini, sredinom, krajem i u drugoj polovini mjeseca. Značenje svakog od ovih izraza je precizirano članom 77, st. 4. ZOO (uz. 82.). Napokon, treću grupu čine izrazi koji pokazuju da je u trenutku zaključenja ugovora roba već utovarena. Ovoj grupi termina pripadali bi izrazi kao što su: “plivajuća”, “u vožnji”, “utovarena” i slični. Tada se isporuka smatra izvršenom onoga časa kada roba stigne u mjesto opredjeljenja; rok isporuke je, dakle, samoodrediv (uz. 83.).

- Drugi izvor za određivanje vremena isporuke je dispozitivni propis. Danas se kod nas primjenjuje isključivo član 470. ZOO, budući da je rješenje uzanse 80. o promptnoj isporuci stavljeno van snage. Dakle, ako vrijeme isporuke nije ugovoreno, prodavac je dužan da je izvrši “u razumnom roku”. Razuman rok se određuje s obzirom na prirodu stvari i ostale okolnosti posla. On je, dakle, pravni standard čiju sadržinu treba svaki put posebno utvrđivati. I razuman rok počinje teći od dana zaključenja ugovora. Kupac, dakle, može zahtijevati ispunjenje obaveze odmah, ali to prodavac ne mora učiniti prije isteka roka koji se smatra “razumnim”.

- **5.3. Vrijeme sukcesivne isporuke**
- Vrijeme isporuke pojedinog obroka unutar cijele ugovorene količine određuje se prema pravilima koja važe za jednokratnu isporuku. Zbog toga je ovdje potrebno utvrditi samo pravila o tome kada pojedini obroci dopijevaju za isporuku. Ako ugovor o tome ništa ne govori, primjenit će se uzansa 95. Ona sadrži norme za dvije situacije.
- Kada je rok isporuke cijele količine dva mjeseca ili više od toga, isporuka će se izvršiti u približno jednakim obrocima svakoga mjeseca. Pri tome i razmak između pojedinih obroka treba da bude približno jednak. Bude li rok isporuke kraći od dva mjeseca, isporuka će se izvršiti u dva približno jednaka obroka sredinom i krajem ugovornog perioda. U oba slučaja rokovi za isporuku posljednjeg obroka moraju da budu postavljeni tako da se očuva i ukupno ugovoreni rok isporuke cijele količine.

- **5.4. Istovremenost isporuke i plaćanja**
- Sva dosadašnja rješenja o vremenu isporuke su uslovna. Ona važe ako je ugovoreno ili uobičajeno da prodavac mora izvršiti isporuku i onda kada kupac ne plati cijenu istovremeno sa isporukom, odnosno kada ne pokaže svoju spremnost da plaćanje izvrši simultano sa isporukom. U suprotnom važi princip istovremenosti isporuke i plaćanja kao izraz manifestacije šireg principa o istovremenom ispunjavanju obaveza kod sinalgamatičkih ugovora (član 122. i 123. ZOO). Ovo načelo djeluje i u korist kupca. On ne mora platiti cijenu “prije nego što je imao mogućnost da pregleda stvar” (član 475. ZOO).

- Dispozitivno je pravilo, dakle, da prodavac ne mora izvršiti isporuku u određenom roku ako kupac istovremeno ne plati, ili nije spreman da plati ugovorenu cijenu. Da bi se ono moglo primijeniti mora da bude ispunjeno nekoliko pretpostavki. Prvu smo već spomenuli: nepostojanje suprotnog ugovora ili običaja. Druga pretpostavka odnosi se na vrstu i modalitete prodaje; prodaje na kredit, prenumeracione (pretplatne) prodaje i klirinške prodaje nisu pogodne za primjenu ovog instituta. Napokon, pojam “istovremeno” kod privrednih prodaja mora biti shvaćen komercijalno, a ne doslovno. Istovremenim plaćanjem smatra se ono koje je izvršeno u ugovorenom ili zakonskom roku po prijemu robe i fakture. Ovaj rok je neophodno ostaviti kupcu kako bi on mogao da provjeri da li mu je isporučeno ono što je ugovoreno, te da li faktura odgovara isporučenoj robi. Da zaključimo: u privrednom prometu praktični značaj pravila o istovremenosti isporuke i plaćanja postoji u onim situacijama u kojima prodavac prije izvršenja isporuke opravdano posumnja u kupčevu sposobnost da izmiri svoje novčane obaveze što pokazuju i rješenja ZOO vezana za distancionu prodaju.

- **6. Dejstvo isporuke: prelaz rizika**
- **6.1. Pojmovna određenja**
- Dejstva isporuke su njene pravne posljedice. Ona ulaze u modalitete isporuke zato što je bitno obilježavaju u pravnom smislu. Dejstva isporuke zavise od koncepta ugovora o prodaji u svakom pravnom sistemu, odnosno od toga kako su određena dejstva samog ugovora. U trgovačkoj, odnosno privrednopravnoj prodaji akcent je sa prenosa svojine stavljen na prelazak rizika. Zbog toga je moguće dejstva isporuke razmotriti kroz ispitivanje prelaska rizika.
- Naš ZOO u podnaslovu “Rizik” predviđa da do predaje stvari kupcu “rizik slučajne propasti ili oštećenja stvari” snosi prodavac. Centralni problem koji ovdje postoji jeste: šta je “slučajno”, odnosno kako shvatiti pravni pojam slučaja. Teoretičari koji se bave pravom prodaje vezuju slučaj, pa time i rizik, za neskrivljenu radnju jedne ugovorne strane. Mi smatramo da “slučaj” i u pravu prodaje mora biti vezan za opšti teorijski pojam ovoga instituta i da, najkraće rečeno, predstavlja odsustvo krivice, tj. skrivljene štetne radnje bilo kojega lica, a ne samo ugovornog partnera.

- **2. Garancija za materijalne nedostatke**
- **2.1. Pojam garancije**
- Garancija za materijalne nedostatke je jamčenje prodavca kupcu da prodata roba nema nikakvih fizičkih svojstava koja bi ometala urednu i nesmetanu, propisanu, uobičajenu ili ugovorenu upotrebu stvari. Ona se može definisati i kao jamčenje prodavca kupcu da će isporučena roba biti saobrazna onome što je predviđeno ugovorom.
- Pravna kvalifikacija ove garancije nije sporna. Ona je sastavni dio ugovora po prirodi posla. Postoji u ugovoru o prodaji uvijek kada nije izričito isključena i u mjeri u kojoj nije samim ugovorom ograničena. Pravni osnov garancije je bio sporan. Zakon o obligacionim odnosima stoji na pozicijama ugovornog osnova garancije. O tome svjedoče, pored već navedenog rješenja o mogućnosti ugovornog isključivanja ili ograničavanja garancije, i rješenja o uslovima potrebnim za postojanje ove obaveze.

- Drugi uslov za postojanje obaveze garancije jeste da u času zaključenja ugovora nedostaci nisu “bili poznati kupcu ili mu nisu mogli ostati nepoznati” (član 480, st. 1.). Ovaj uslov savjesnosti kupca odnosi se samo na svojstva potrebna za redovnu upotrebu ili za promet robe, te na svojstva i odlike “koje su izričito ili prećutno ugovorene, odnosno propisane”. On ne postoji kod subjektivnih mana i kod prodaja po uzorku ili modelu, budući da se smatra da je kupac morao da ih uoči, da je svoju dužnost provjere obavio kako treba. U slučajevima za koje uslov savjesnosti kupca važi, zakonodavac pojačava kriterije pažljivosti i poštenja kod obje stranke. “Smatra se da nisu mogli ostati nepoznati kupcu oni nedostaci koje bi brižljivo lice sa prosječnim znanjem i iskustvom lica istog zanimanja i struke kao kupac moglo lako opaziti pri uobičajenom pregledu stvari”. No, prodavac će odgovarati i za ove nedostatke ako je u pogledu osobina stvari ili postojanja nedostataka obmanuo kupca svojom izjavom da tražene odlike postoje, odnosno da uočenih ili indiciranih nedostataka nema (član 480, st. 3. ZOO). Bude li ugovor zaključen sa klauzulom “viđeno-odobreno”, “kakva - takva” ili nekom sličnom, kupac se ne može pozivati na nedostatke stvari, osim u slučaju obmane od strane prodavca (uz. 144. i 145.). Znanje ili neznanje prodavca za postojanje nedostataka su pravno irelevantni; obaveza garancije za materijalne nedostatke postoji i kad je prodavac bio savjestan (član 478, st. 1. ZOO). Ipak, nesavjesnost prodavca djeluje u sferi odgovornosti za materijalne nedostatke.

- Obaveza garancije se može ugovorom sasvim isključiti ili samo ograničiti (član 486, st. 1. ZOO). Stoga je nepostojanje ovakve klauzule treći uslov za egzistenciju obaveze garancije. Obaveza garancije će postojati uprkos ovakvoj klauzuli, ako je nedostatak bio poznat prodavcu ili ako ju je nametnuo koristeći svoj “poseban monopolski položaj” (član 486, st. 2. ZOO). Razlog za to leži u ništavosti navedenih uglavaka.

- Četvrti uslov jeste da stvar nije prodata “na prinudnoj prodaji” (čl. 487 ZOO). Razlozi za ovakvo rješenje leže u mehanizmu prinudne javne prodaje koji isključuje pristanak i učešće prodavca u zaključivanju ugovora.
- Napokon, peti uslov čini uredna reklamacija na materijalne nedostatke. Striktno posmatrano, reklamacija nije uslov za nastanak obaveze garancije, ali jeste neophodna pretpostavka za održavanje ove dužnosti prodavca na snazi. Naime, protekom prekluzivnih rokova za reklamiranje gasi se i sama obaveza garancije, pa shodno tome i odgovornost prodavca po tom osnovu.

- **IV - GARANCIJA ZA PRAVNE NEDOSTATKE (ZAŠTITA OD EVIKCIJE)**
- **1. Pojam i vrste pravnih nedostataka**
- Zaključenjem ugovora o prodaji kupac ne želi samo to da mu stvari budu stavljene na raspolaganje. Njegovi ciljevi su složeniji. Kupac teži da stekne mirnu i nesmetanu državinu i svojinu kao najjače stvarno pravo na predmetu prodaje. Jedino na taj način on može u punom obimu da iskoristi upotrebne i prometnu vrijednost stvari i postigne jednakost davanja kao princip obligacionog prava (član 15. ZOO). Upravo zbog ovoga pravo nekog lica, koje pod određenim uslovima isključuje ili ograničava bilo miran posjed, bilo nastanak, ili vršenje najjačeg - svojinskog prava na predmetu prodaje, predstavlja pravni nedostatak ili pravnu manu.

- Pravni nedostaci se, kao i materijalni, mogu podijeliti prema više kriterija. Polazeći od titulara prava koje predstavlja nedostatak, oni se mogu svrstati u nedostatke čiji je subjekat prodavac i one kod kojih je nosilac prava treće lice, tj. osoba van ugovornog odnosa. Zakon o obligacionim odnosima insistira na pravu “trećeg” i time samo drugu varijantu uključuje u krug pravnih mana (član 508). I dejstvo nedostatka može biti mjerilo za njihovu sistematizaciju. Shodno tome, nedostaci se dijele na one koji: isključuju, umanjuju ili ograničavaju kupčevo pravo (član 508. ZOO). Prema obimu uticaja na stvar i pravo svojine na njoj teorija dijeli pravne nedostatke na potpune i djelimične. Pravo koje sa stanovišta kupca predstavlja manu može biti javnopravne i privatnopravne prirode (član 514. ZOO). Od privatnih, imovinskih prava najčešće se sreću stvarna prava (svojina, hipoteka, službenost). U privrednim prodajama su izuzetno značajna ona koja imaju obligaciono porijeklo (zaloga) ili potiču iz prava intelektualne svojine (pravo na patent, model i uzorak, odnosno industrijski dizajn; žig).

- Za postojanje mane je bitno da “je uznemiravanje pravno”. Ono može biti izvršeno “putem tužbe i u vidu prigovora”, ali i isticanjem nekih prava trećeg lica neposredno. Napokon, pojedini nedostaci se mogu pojaviti samo kod nepokretnih stvari, služnosti na primjer. Mi ćemo se zbog pojma trgovačke prodaje baviti samo pravnim manama koje se mogu vezati za pokretne stvari.

- **2. Pojam garancije za pravne nedostatke i uslovi za njeno postojanje**
- Garancija za pravne nedostatke je jemčenje prodavca kupcu da preneseno pravo nema nikakvih nedostataka koji bi onemogućavali nastanak ili trajanje kupčevog svojinskog prava, odnosno koji bi umanjivali ili ograničavali upotrebu toga prava, a time i miran posjed prodane stvari. Analogno garanciji za materijalne nedostatke, garancija za pravne nedostatke (zaštita od evikcije) se može definisati i kao jamčenje prodavca kupcu da je preneseno svojinsko pravo saglasno onome što je predviđeno ugovorom.

- Po svojoj pravnoj prirodi, garancija za pravne nedostatke je prirodan sastojak ugovora; postoji uvijek kada sporazumom stranaka nije izričito ili prećutno isključena. Pravila Zakona o obligacionim odnosima su i u pogledu ovoga instituta dispozitivne prirode; “odgovornost prodavca za pravne nedostatke može se ugovorom ograničiti ili sasvim isključiti” (član 513, st. 1. ZOO). Zbog toga zaštita od evikcije u našem sistemu ima ugovorni osnov.
- Za postojanje garancije za pravne nedostatke moraju biti kumulativno ispunjeni zakonski uslovi. Oni imaju različit juridički karakter. U uporednom pravu su postavljeni na sličan način. Zato ćemo se zadržati samo na rješenjima Zakona o obligacionim odnosima.
- Nedostatak mora postojati u času prelaska svojinskog prava sa prodavca na kupca. “To znači, nužno je da je stvarno pravo trećeg nastalo još dok je stvar bila u državini prenosioca”. Ovo je prvi uslov.

- Drugi uslov jeste da je kupac savjestan. Određivanje savjesnosti je složeno. Ona najprije postoji ako kupac nije bio obaviješten o postojanju pravnog nedostatka (član 508, st. 1. ZOO). Dalje, smatraće se da je kupac savjestan ako u času sklapanja ugovora nije “znao za mogućnost da mu stvar bude oduzeta, ili da njegovo pravo bude smanjeno ili ograničeno” (član 510, st. 4.). Napokon, kupac se smatra savjesnim i onda kada je znao za nedostatak, ali nije “pristao da uzme stvar opterećenu tim pravom” (član 508, st. 1. ZOO). U posljednjem slučaju radi se o situaciji u kojoj je prodavac obmanuo kupca u pogledu karaktera prava trećeg ili u kojoj je kupcu obećao da će do preuzimanja stvari i prenosa svojine otkloniti nedostatak.
- Treći uslov jeste da garancija nije ugovorom isključena ili ograničena. Da bi ovaj uslov postojao, potrebno je da prodavalac bude savjestan. Smatraće se da on nije savjestan ako mu je nedostatak u vrijeme sklapanja ugovora “bio poznat ili mu nije mogao ostati nepoznat” (član 513. st. 2. ZOO). U slučaju nesavjesnosti prodavca, klauzula o isključenju ili ograničenju odgovornosti za pravne nedostatke je ništava.

- Četvrti uslov je obavještanje prodavca o nedostatku, tj. njegovo reklamiranje (član 509. ZOO). Za razliku od materijalnih nedostataka, reklamiranje pravnih mana nije uvijek uslov za održavanje prodavčeve obaveze garancije na snazi. Obaveza postoji i kad reklamacija nije izvršena i to u tri slučaja. Kupac, najprije, ne mora reklamirati pravne nedostatke koji su prodavcu već poznati (član 509. ZOO). Reklamacija, dalje, nije uslov za postojanje obaveze garancije ni onda kada se kupac upustio u sudski spor sa trećim licem i izgubio ga. Prodavac se tada može osloboditi odgovornosti ne dokazom da njegova obaveza garancije ne postoji, jer nije izvršeno obavještanje, nego dokazom da je “raspolagao sredstvima da se odbije zahtjev treće osobe” (član 511. ZOO). I na kraju, reklamacija nije uslov ni za slučaj u kome je pravo trećeg “očito osnovano” (član 512).

- **V - ISPOSTAVLJANJE FAKTURE**
- **1. Pojam fakture i obaveza njenog ispostavljanja**
- Pravno posmatrano, faktura se može definisati kao izjava volje prodavca data u formi pisanog dokumenta kojim on zahtijeva od kupca da mu isplati cijenu iz ugovora i eventualno ostale izdatke koje je učinio u vezi sa ugovorom. Faktura, pored zahtjeva za plaćanjem, uvijek sadrži i neke elemente ugovora: predmet, količinu, jediničnu cijenu, transportnu klauzulu i ukupan iznos cijene. U praksi se sreću i obrasci faktura čiji ih sadržaj približava zaključnici.
- Faktura je materijalizacija pravno relevantne izjave volje usmjerene na plaćanje cijene. Zbog toga se ona pravno kvalifikuje kao pomoćni pravni posao.

- Funkcije fakture su brojne. Ona, najprije, predstavlja zahtjev za isplatu cijene. To je njen osnovni zadatak. Faktura, dalje, jeste izuzetno važan knjigovodstveni dokument. Ona zbog toga mora biti uredna, vjerodostojna i dovoljna za knjiženje poslovne promjene koju izaziva isplata ugovorne cijene. Nadalje, faktura je izuzetno važno dokazno sredstvo. U tom svojstvu ona pokriva oblast od dokumentarnog akreditiva do sprečavanja zastarjelosti zahtjeva za plaćanjem ugovorne cijene. Zavisno od faze pregovora ili ugovaranja, faktura može imati još dvije funkcije. Ona može predstavljati ponudu za zaključenje ugovora ili prihvatanje ponude. Pravni režim cijene omogućava još jedan način upotrebe fakture. Ona može biti sredstvo za oživljavanje ugovora preciziranjem cijene od strane prodavca. Ovu ulogu imaće u slučaju u kome ugovor ne važi bez određivanja cijene, a stranke se o cijeni nisu sporazumjele. Faktura je, napokon, podoban instrument za dopunu i preciziranje ugovora. Ovo je razumljivo, budući da je faktura “obično prvi pismeni akt o ugovoru”.

- Sistemsko tumačenje izvora pokazuje da je i danas izdavanje fakture obaveza prodavca. Takav zaključak se može izvući iz Opštih uzansi, naročito iz onih koje govore o kupčevoj obavezi plaćanja.⁷⁹ Na isti stav upućuju Zakon o računovodstvu (član 3. i 10)⁸⁰ i Zakon o finansijskom poslovanju (član 3. naročito).
- Od fakture treba razlikovati profakturu. Profaktura je pisani dokument – po sadržaju i obliku sličan fakturi - kojim prodavac zahtijeva od kupca plaćanje prema prethodnom obračunu cijene. Ona ima preliminarnu finansijsku, knjigovodstvenu i dokaznu funkciju. Kada konačan obračun bude sačinjen, iznosi plaćeni po profakturi se odbijaju od iznosa fakture. Rezultat može da bude: ostatak duga kod kupca, potpuno izmirenje obaveze ili pojava potraživanja kupca za vraćanje više plaćenog iznosa po profakturi.

- **2. Obaveznost jednostrano unesenih klauzula**
- Faktura se izdaje na osnovu ugovora, koji predstavlja rezultat sporazuma stranaka. Ona predstavlja značajno dokazno sredstvo o sadržaju toga sporazuma. Zbog toga je pitanje klauzula koje prodavac jednostrano unese u fakturu veoma složeno. Kod nas je ono riješeno Opštim uzansama.
- Odredbe fakture koje se ne nalaze u ugovoru, niti se iz njega mogu tumačenjem nesumnjivo konstruisati, u principu, ne obavezuju kupca. Ovo pravilo važi i onda kada je kupac fakturu primio bez prigovora. Polazi se od pretpostavke “da se ne može jednostrano menjati ono što su stranke ugovorile, odnosno ukoliko su u pitanju nove klauzule da ne postoji obaveza da se na njih odgovori”.

- Uslovi plaćanja i drugi uslovi koje prodavac jednostrano unese u fakturu obavezuju kupca ako su kumulativno ispunjene tri pretpostavke. Jednostrano unesene klauzule moraju biti neophodne za izvršenje ugovora. “Šta je neophodno zavisi od konkretnih okolnosti svakog pojedinog slučaja”. Drugo, razmatrane klauzule moraju biti u skladu sa ostalim odredbama ugovora. Ta činjenica će se utvrđivati primjenom pravila o interpretaciji. Napokon, nužno je da kupac nije u kratkom roku po prijemu fakture prigovorio jednostranim klauzulama. Koji je rok “kratak”, faktičko je pitanje (uz. 103. st. 2). Kada kupac prigovori samo nekim stavkama fakture, ne može odbiti isplatu iznosa na koje nije uložio prigovor (uz. 204).
- U praksi se formiralo stanovište da jednostrano unesene klauzule obavezuju prodavca ukoliko otežavaju njegov položaj. Ovo pravilo važi i onda kada ove odredbe prevazilaze okvire ugovora, odnosno kada nisu neophodne za njegovo izvršavanje. Smatra se da je tada prodavac želio da pruži pogodnosti kupcu. Pošto je u pitanju ponuda za naknadnu izmjenu ili dopunu posla, kupac ne mora prihvatiti korišćenje ponuđenim pogodnostima.

Literatura

- Miloš Trifković, Milić Simić, Veljko Trivun:
Poslovno pravo - ugovori, vrijednosni papiri i
pravo konkurencije, Ekonomski fakultet u
Sarajevu, Sarajevo, 2004.godine, str.41-62.